

vera plane fabulosum, et ex morbo squinantia, quod eum obiisse scribit Tyrinus, male intellecto, haud dubie effectum, quo l de obitu Adriani ex obscuro quodam et schismatico auctore Joanne Cremonense schismaticorum fautor abbas Urspergensis in Chronico refert his verbis : « Cum venisset ad quemdam fontem, hausit de potu illius, et continuo (ut dicitur) musca quædam os ejus intravit, et gutturi ejus adhesit, nulloque artificio medicorum avelli potuit, quoadusque spiritum exhalaret. » Mortem tam novam et insolentem a scriptoribus ejus temporis, quos supra recensui, commemoratam non fuisse, non est probabile, si, quod absit! pontifici maximo talis interitus obtigisset. Si juxta sententiam Adriani papæ Fridericum imperatorem flumine absorptum, ejusque exercitum miraculose a Deo extinctum fuisse, nemo scriptorum tacuit

A quis credat omnes scriptores similem obitum Adriani, si contigisset, tacituros fuisse? Non minor est calumnia, qua uterque schismaticorum fautor scribit, Adrianum accepta pecunia comparatum fuisse ut Fridericum excommunicaret : quasi vero non fuerit sufficiens causa ad condemnandum sententia anathematis eum qui, legitima uxore repudiata alteram duxerat, sedique apostolicæ semel reconciliatus, eas, quas Radevicus descripsit, injurias iterum in eandem evomuerat. Illud Adrianus reliquit posteris admirandum exemplum, quod nec obolum quidem erogavit in suos propinquos, adeo ut nec matri ipsi aliquid voluerit impendisse, quam eleemosynis Cantuariensis Ecclesiæ (teste Sarisbensi, epistola 24, ad sanctum Thomam) alenda reliquit.

ADRIANI IV PAPÆ

VITA

AUCTORE CARDINALI DE ARAGONIA.

(MURATORI, *Rev. Ital. Script.*, III, 1, 441.)

Adrianus IV, natione Anglicus, de castro Sancti Albani, qui Nicolaus Albanensis episcopus, sedit annis IV, mensibus VIII, diebus VI. Hic namque pueritatis suæ tempore, ut in litterarum studiis proficeret, egrediens de terra et de cognatione sua pervenit Arelatem, ubi dum in scholis vacaret, a Domino factum est ut et ecclesiam Beati Ruffi accederet, et in ea religionis habitum, facta canonica professione, susciperet. Proficiscens ergo, Deo auctore, de bono semper in melius, prioratum in ipsa domo prius obtinuit, et postmodum ad abbatiam apicem de communi voluntate fratrum conscendit. Accidit autem, ut pro incumbentibus Ecclesiæ sibi commissæ negotiis ad apostolicam sedem veniret, et peractis omnibus causis, pro quibus venerat, eum redire ad propria vellet, Leatæ memoriæ papa Eugenius eum secum retinuit, et de communi fratrum suorum consilio in Albanensem episcopum consecravit. Processu vero modici temporis cognita ipsius honestate ac prudentia, de latere suo eum ad partes Norwegiæ legatum sedis apostolicæ destinavit, quatenus verbum vitæ in ipsa provincia prædicaret, et ad faciendum omnipotenti Deo animarum lucrum studeret. Ipse vero tanquam minister Christi, et fidelis ac prudens dispensator mysteriorum Dei, gentem illam barbaram et rudem in lege Christiana diligenter instruxit, et ecclesiasticis eruditionibus informavit. Divina itaque dispensatione apostolatus sui diem præveniens, defuncto papa Eugenio, et Anastasio in loco ejus ordinato, ad matrem suam sacrosanctam Romanam Ecclesiam, ductore Domino, remeavit, relinquens pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiis ordinem, clericis disciplinam, et Deo populum acceptabilem sectatorem bonorum operum. Transeunte autem, modico temporis intervallo obiit Anastasius papa, et in secunda die convenientibus in unum pro eligendo sibi pastore cunctis episcopis et cardinalibus apud ecclesiam Beati Petri, non sine divini dispositione consilii factum est, ut in ejus personam unanimiter concordarent, et papam Adrianum electum tam clerici quam laici pariter concla-

B mantes, eum invitum, et renitentem in sede beati Petri inthronizarunt, Deo auctore, Dominicæ incarnationis anno 1154, indictione III. Erat enim vir valde benignus, mitis et patiens, in Anglica et Latina lingua peritus, in sermone facundus, in eloquentia politus, in cantilena præcipuus et prædicator egregius, ad irascendum tardus, ad ignoscendum velox, hilaris dator, in eleemosynis largus, et in omni morum compositione præclarus.

In diebus illis, Arnaldus Brixiensis hæreticus orbem intrare præsumpserat, et erroris sui venena disseminans, mentes simplicium a via veritatis subvertere conabatur. Pro cujus expulsionis prædicti Eugenius, et Anastasius Romani pontifices plurimum jam laboraverunt, sed favore et potentia quorundam perversorum civium, et maxime senatorum, qui tunc ad regimen civitatis a populo fuerant instituti, antedictus hæreticus munitus et tutus, contra prohibitionem Adriani papæ in eadem civitate procaciter morabatur, et sibi, ac fratribus suis insidari cœperat, et publice, atque atrociter adversari. Venerabilem namque virum magistrum D... presbyterum cardinalem titulo Sanctæ Potentianæ ad præsentiam ipsius pontificis euntem quidam ex ipsis hæreticis ausu nefario in via Sacra invadere præsumperunt, et ad interitum vulneraverunt. Quapropter pontifex ipse civitatem Romanam interdicto supposuit, et usquo ad quartam feriam majoris hebdomadæ universa civitas a divinis cessavit officiis. Tunc vero prædicti senatores compulsi a clero et populo Romano, accesserunt ad præsentiam ejusdem pontificis, et ad ipsius mandatum super sancta Dei Evangelia juraverunt, quod sæpe dictum hæreticum, et reliquos ipsius sectatores de tota urbe Romana et ejus finibus sine mora expellerent, nisi ad mandatum et obedientiam ipsius papæ redirent. Sic itaque ipsis ejectis, et civitate ab interdicto absoluta, repleti sunt omnes gaudio magno, laudantes pariter, et benedictes Dominum. In crastinum autem, videlicet die Cœnæ Domini concurrente undique de mora ad annuæ remissionis gratiam, et gloriosam festiva-

tem maxima populorum multitudine, idem benignus pontifex cum fratribus suis episcopis, et cardinalibus, atque immensa procerum, et civium turba, de civitate Leoniana, ubi a tempore ordinationis suae fuerat commemoratus, cum honorificentia magna exiit, et transiens per mediam urbem, universi sibi populo gaudente, ad Lateranense patriarchium cum iucunditate pervenit: ibique die ipso, et sequente sexta feria, et sabbato sancto, Pascha quoque, ac secunda, tertia et quarta feria divina mysteria solemniter celebravit, atque in Lateranensi palatio secundum Ecclesiae antiquam consuetudinem Pascha cum discipulis suis festive comedit. Celebrato itaque cum laetitia festo, singuli ad propria cum gaudio redierunt.

Eodem tempore, Wilhelmus rex Siciliae contra matrem, ac dominam suam Sacrosanctam Romanam Ecclesiam procaciter cornua erexit, et congregato exercitu terram Beati Petri hostiliter fecit invadi: Beneventanam itaque civitatem aliquandiu exercitus ejus obsedit et burgos ejus incendit. Deinde fines Campaniae violenter ingrediens villam Ceperam, et Castrum Babucum atque alia immunita loca nihilominus concremavit. Pro iis ergo, et aliis offensis praedictus Adrianus papa, Petri gladium exerens, ipsum regem excommunicationis gladio percussit. Interea Fredericus Teutonicorum rex cum magno exercitu Lombardiam intravit, et civitatem Terdonam diu obsedit, quia devicta et sibi subacta, celeriter properabat ad urbem in tanta festinantia, ut merito credi posset magis hostis accedere, quam patronus. Hoc igitur cognito, Adrianus papa, qui eo tempore apud Viterbium residebat, deliberato cum fratribus suis, et Petro Urbis praefecto, atque Oddone Frangepane consilio, misit ei obviam Joannem titulo Sanctorum Joannis, et Pauli, et G. titulo Sanctae Pudenticae presbyteros, atque G. diaconum Sanctae Mariae in Porticu, cardinales, quibus et caetera capitula dedit, ac modum, et formam praefixit, qualiter cum ipso pro Ecclesia deberent componere. Qui accepto mandato cum festinantia proficiscentes eum apud Sanctum Quiricum invenerunt, et accedentes ad ipsum honorifice recepti sunt, et in tentorium deducti. Post salutationem vero litteras ei apostolicas porrexerunt et domini papae exposuerunt mandatum. In quibus continebatur inter caetera, ut redderet eisdem cardinalibus Arnaldum haereticum, quem vicecomites de Campania abstulerant magistro, O. diacono Sancti Nicolai apud Briculas ubi eum ceperat, quem tanquam prophetam in terra sua cum, honore habebant. Rex vero, auditis domini papae mandatis continuo inmissis apparitoribus cepit unum de vicecomitibus illis, qui valde perterritus eundem haereticum in manibus cardinalium statim restituit. Caeterum ante adventum ipsorum cardinalium idem rex praemiseraat Arnulfum Coloniensem, et Anselmum Ravennatem archiepiscopos ad praesentiam saepe dicti pontificis, ut de ipsius coronatione cum eo tractarent, et de aliis insimul convenirent, ideoque responsum cardinalibus dare non poterat, nisi prius archiepiscopos ipsos reciperet. Pontifex autem, qui propter nimium suspectum imperatoris adventum ad Urbevetanam civitatem transire, et illuc imperatorem disposuerat expectare, pro repentina et inopinata illorum adventu in majorem dubitationem cecidit. Sed cum ad locum illum tutissimum jam secure non posset transire, ad civitatem Castellanam festinanter ascendit, ubi, si de persona ejus rex male cogitasset, iram illius secure declinare, et iniquos cogitatus ipsius facile posset elidere. Archiepiscopi vero secuti sunt eum, exponentes bonam regis voluntatem, quam erga eum, et totam Romanam Ecclesiam habebat, et alia, quae sibi erant imposita nihilominus ostendentes. Quibus pontifex de consilio fratrum suorum dixit: « Nisi prius recepero fratres meos cardina-

A les, quos ad regem delegavi, nullum vobis responsum dabo. » Cardinales itaque a rege et archiepiscopi a pontifice infecto negotio redeuntes, obvaverunt sibi, dicentes ad invicem, quod propter eorum absentiam responsum ab utraque parte dilatum fuerat. Ideoque habito inter se salubriori consilio insimul venerunt ad praesentiam regis in campo Viterbiensi ubi castra posuerat. Venerat autem ad eum Octavianus titulo Sanctae Caecliae presbyter cardinalis, non missus a pontifice, sed dimissus, jam spirans seditionem ex schismaticis. Postquam vero praedicti cardinales intraverunt ad regem, et habuerunt consilium super eorum legatione de satisfaciendo mandato Romani pontificis, idem Octavianus, quod hauserat, virus evomere cepit, et pacem turbare; sed in brevi, et ratione valida repressus est a fratribus suis cardinalibus, et sicut dignus erat, multa confusione respersus. Tandem adversario confutato et salubri consilio comprobato, rex omnium procerum, et militum suorum curiam maximam congregavit, et in praesentia eorumdem cardinalium allata sunt sacra pignora, crux et Evangelia super quae nobilis quidam miles de caeteris electus, et conjuratus, atque tertio jurare jussus, in anima sua et ejusdem regis juravit, vitam et membra non auferre, sed conservare papae Adriano et cardinalibus ejus, nec malam captionem facere, honorem et bona sua eis non auferre, nec auferri permittere, sed et si quis auferre vellet, omnimode prohibere et contradicere. Post illatam vero injuriam pro posse suo et vindicari faceret et emendari, atque concordiam jam pridem per principales personas utriusque curiae factam inviolatam de caetero conservare.

Hoc itaque juramento, sicut dictum est, et a rege praestito et a cardinalibus ipsis cum alacritate recepto, continuo accepta licentia concito gradu cardinales reversi sunt ad summum pontificem, universa, quae fecerant, sibi, et fratribus suis cum diligentia referentes. Placuit ergo pontifici, et ejus collateribus, quod talis securitas eis a rege data, et per consilium principum suorum firmiter roborata est; ideoque omni mala suspicione sublata de medio regiae petitioni de imponenda sibi corona imperii benigne annuit, et ut ad invicem sese viderent, locus congruus et dies certus ab utraque parte statutus est. Processit igitur rex cum exercitu suo in territorium Sutrinum, et castra metatus est in campo Grasso. Pontifex autem ad civitatem Nepesinam descendit, et in secunda die, concurrentibus multis Teutonicorum principibus, cum plurima clericorum et laicorum multitudine, ad praesentiam saepedicti regis, cum episcopis et cardinalibus suis usque ad ipsius tentorium cum iucunditate deductus est. Cum autem rex de more officium stratoris eidem papae non exhiberet, cardinales, qui cum eo venerant, turbati, et valde perterriti abierunt retrorsum, et in praedicta civitate Castellana se receperunt, relicto pontifice ad tentorium regis. Quocirca dominus papa nimio stupore turbatus, et quid sibi foret agendum incertus, licet tristis descendit, et in preparato sibi faldistorio sedit. Tunc rex ad ejus vestigia procedit, et deosculatis pedibus ad pacis osculum accedere voluit. Cui protinus idem pontifex locutus est in haec verba: « Quandoquidem tu illum mihi consuetum ac debitum honorem subtraxisti, quem praedecessores tui orthodoxi imperatores pro apostolorum Petri et Pauli reverentia praedecessoribus nostris Romanis pontificibus exhibere usque ad haec tempora consueverunt, donec mihi satisfacias, ego te ad pacis osculum non recipiam. » Rex autem respondit et dixit, se hoc facere non debere. Eapropter remanente ibidem exercitu, totus sequens dies sub istius rei varia collatione decurrit. Tandem requisitis antiquioribus principibus et illis praecipue, qui cum rege Lothario ad Innocentium papam venerant, et

prisca consuetudine diligenter investigata, ex relatione illorum et veteribus monumentis, iudicio principum decretum est, et communi favore totius regali curiæ roboratum, quod idem rex pro beatorum apostolorum reverentia prædicto papæ Adriano exhiberet stratoris officium et ejus streugam teneret. Alia itaque die regis mota sunt castra, et in territorio Nepesino juxta lacum, qui dicitur Jaula, fuerunt translata. Ibiq; sicut a principibus fuerat ordinatum, rex Fredericus processit aliquantulum, et appropinquante domni papæ tentorio per aliam viam transiens descendit de equo, et occurrens ei, quantum jactus est lapidis, in conspectu exercitus officium stratoris cum jucunditate implevit, et streugam fortiter tenuit. Tunc vero pontifex eundem regem ad pacis osculum primo recepit; post hæc autem versus Urbem insimul procedentes, pro eo quod ab eis Romanus populus discordabat, licet Beati Petri munitionem in potestate sua pontifex detineret, placuit tamen ut in manu valida civitatem Leonianam rex introiret.

Positis igitur exterius castris, et deliberato festinanter consilio, atque dispositis, quæ ad coronationem spectabant, eadem die ante horam tertiam rex ad gradus Beati Petri armorum maxima multitudine stipatus accessit; ibique depositis vestibus, quas gerebat, solemniori se habitu induit, et ad ecclesiam Beatæ Mariæ in Turri, in qua eum ante altare pontifex expectabat, ascendens, genua sua flexit coram eo, et manus suas inter ipsius pontificis manus imponens, consuetam professionem et plenariam securitatem, secundum quod in ordine continetur, publice exhibuit sibi. Relicto autem ibidem rege, pontifex ad altare Beati Petri ascendit, cujus vestigia rex cum processione subsequens, ante portas argenteas orationem infra ecclesiam in rota super eundem regem alius ex episcopis nostris dedit. Orationem vero tertiam et unctionem tertius episcopus ante confessionem Beati Petri eidem regi nihilominus contulit. Missa itaque incepta, et gradualem post epistolam decantato, rex ad pontificem coronandum accessit, et præsentatis imperialibus signis, gladium et sceptrum, atque imperii coronam de manibus ejusdem papæ suscepit. Statim tam vehementer, et fortis Teutonicorum vox conclamantium in vocem laudis et lætitiæ concrepuit, ut horribile tonitruum crederetur de cælis subito cecidisse.

His igitur ante horam nonam in pace et tranquillitate peractis, populus Romanus, qui clausis portis apud castrum Crescentii residebat armatus, ignorans quæ facta fuerant, sine consilio et deliberatione majorum, ad civitatem Leonianam paulatim ascendit, et eorum, qui in Porticu remanserant, spoliis violenter direptis, omnes, quos reperit, usque ad imperatoris castra persequendo fugavit. Invalescens autem clamoribus, et undique resonante inopinata tumultu, Teutonicorum exercitus ad arma velociter convolvavit, strictisque mucronibus ab utraque parte acriter dimicatur. Quid plura? Cæsi sunt multi, et plurimi capti. Tandem populus ipse non sine multo suorum discrimine infra portas ipsius castris se ipsum recepit. Pontifex autem, sicut benignissimus pastor et pius pater, super tanto excessu valde turbatus et effectus tristis, eidem populo, tanquam suo gregi, debita charitate compassus est. Cujus casum relevare desiderans, pro liberatione suarum ovium apud ejusdem imperatoris clementiam diutius laboravit, et affectuosas preces instanter fundere non cessavit, donec universos Urbis captivos de manibus Teutonicorum ereptos in potestate Petri Urbis præfecti restitui fecit. De cætero autem imperator, simul ac pontifex exeuntes de finibus Urbis per campestria juxta Tiberim processerunt usque ad vadum de Malliano, ibique fluvium ipsum cum toto exercitu transeuntes, intraverunt Sabinensem comitatum, et per Farsam,

A atque castrum de Poli transitum facientes, in vigilia Beati Petri pervenerunt ad pontem Lucanum; in quo nimirum loco pro tam gloriosæ solemnitatis celebritate moram facere decreverunt. Et ut Ecclesia Dei et imperium ampliori decore clarescerent, communi deliberatione statutum fuit, ut ad laudem Dei et exaltationem Christiani populi, præfatus Romanus pontifex et Augustus ad missarum solemniam in die illa pariter coronati procederent. Dignum namque satis erat, ut illorum duorum principum apostolorum solemniam duo summi Urbis principes in lætitia et magno gaudio celebrarent, qui suscepta potestate a Domino ligandi atque solvendi, portas cæli claudunt et aperiant quibus volunt. Tunc vero Tiburtini, tanquam perfidi et contumaces, a dominio et jurisdictione Beati Petri se subtrahere cupientes, postposita fidelitate, quam domno papæ Adriano, ejusque successoribus recenter juraverunt, ad præsentiam ipsius imperatoris accedere præsumperunt, et clavibus civitatis ei assignatis, seipsos cum civitate Tiburtina juri et ejus dominio tradiderunt. Quod factum pontifex cum tota Romana Ecclesia nimium grave et omnino intolerabile ferens, super tanta injuria Beato Petro absque rationabili causa illata eidem imperatori conquestus est, et ut civitatem ipsam, quæ ab antiquo juris Beati Petri esse dignoscitur, sibi restitueret, ipsum tanquam proprium Romanæ Ecclesiæ advocatum attentius exoravit. Augustus igitur habito cum principibus suis consilio et cognita veritate, illico civitatem ipsam ei restituit, et per litteras, quæ inferius adnotantur, eidem Tiburtinis injunxit, quatenus eidem papæ, tanquam domino et patri suo fideliter obediant et servire omnimode studeant.

Littera, quam misit imperator civibus Tiburtinis, ut obedirent papæ.

C *FREDERICUS, Dei gratia Romanorum imperator, et semper augustus, universis civibus Tiburtinis, gratiam suam, et bonam voluntatem.*

Universitatem vestram nosse volumus, quod ob reverentiam beati Petri principis apostolorum dilectissimo atque in Christo reverendo Patri nostro Adriano papæ civitatem dimisimus Tiburtinam, salvo tamen per omnia jure imperiali. Hujus rei gratia omnes et singulos cives Tiburtinos a fidelitate, quam nuper nobis jurastis, absolvimus, attentius vobis præcipiendo mandantes, quatenus eidem venerabili Adriano papæ fideliter assistatis, devote serviat, atque, sicut Domino, devote obedire studeatis; scientes, sicut jam dictum est, a juramento fidelitatis, quod nuper scistis, vos absolutos, salvo in omnibus jure imperiali.

Et quoniam æstivus calor jam nimis excreverat, et maxima multitudo ipsius exercitus pro intemperie inconsueti aeris vel mortis periculum, vel exitialem infirmitatem incurreret, communis voluntas, et instans petitio principum fuit, ut imperator ad propria, (quod et factum est) sine dilatione rediret. Eodem tempore suprædictus rex Sicilia, postquam excommunicationis sententia percussus est, in contemptu copit haberi a suis, et cum salubria fidelium suorum consilia de satisfactione præstanda contemneret, in sua elatione ac fatuitate fere solus remansit. Quippe majores ejus comites atque barones, cum majoribus Apuliæ civitatibus, ut i e tanta eum perversitate revocare nullatenus potuerunt, eo relicto, nuntios suos ad dominum Adrianum papam tanquam ad principalem dominum destinaverunt, rogantes, ut ad partes illas dignaretur accedere, et terram ipsam, quæ juris Beati Petri esse dignoscitur, ac personas et eorum bona in manu et potestate sua reciperet. Tunc pontifex super his habito cum fratribus suis consilio, congregata comitum et aliorum nobilium tam de Urbe quam de Campania et aliis circumpositis locis decora militia, circa

festum Beati Michaelis descendit ad Sanctum Germanum, ibique recepta fidelitate et homagio a Roberto principe Capuano, et Andrea comite, aliisque nobilibus illarum partium, præmisit eos ante faciem suam, ut præpararent ei viam, et prava in directa facerent, et aspera in vias planas. Ipse vero post aliquot dies per Castrum Mignavi per Capuanam civitatem transitum faciens usque Beneventum Domino comite processit, et omnes fere barones illarum partium, eorumque terras, et circumpositas civitates ad fidelitatem Beati Petri et suam, tanquam eorum principalis dominus, in eadem civitate recepit. Interea imperator Græcorum maximam de thesauro pecuniam per quemdam principem suum nomine Paliologum misit Anconam. Scripsit etiam eidem pontifici, rogans et petens ab eo, ut de civitatibus Apuliæ, quæ sitæ sunt in maritimis, tres eidem imperatori eo tenore concederet, ut ipse ad expugnandum prædictum regem et de tota Sicilia expellendum sufficienter eidem pontifici vires tam in pecunia, quam in militibus et aliis armatorum præsidiiis indeficenter conferret. Præterea quinque millia libras auri eidem papæ ejusque curiæ nihilominus dare promisit. Pro his ergo, quæ contra ipsum regem quotidie tractabantur, valde perterritus est, et erroris sui poenitentia ductus, ad sinum matris suæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, et ad obedientiam domini et Patris sui ejusdem Romani pontificis redire cum omni humilitate disposuit. Quocirca electum Catanensis Ecclesiæ cum quibusdam de majoribus aulæ suæ ad præsentiam ipsius pontificis accessuros usque Salernum transmisit, quibus plenariam potestatem dedit, ut gratiam et pacem domni papæ ab eo humiliter quærerent, et satisfactionem plenariam, quæ continetur inferius, cum firma securitate sibi præstarent. In primis petebat absolvi secundum Ecclesiæ morem; deinde homagium et fidelitatem eidem pontifici facere promittebat. Omnes quoque terræ suæ ecclesias cum plenaria libertate restituit. Tria castra pro illatis damnis, Padulem videlicet, Montemuscum et Mortoneum cum pertinentiis suis in propriam hæreditatem Beato Petro, et Ecclesiæ Romanæ nihilominus dabit. Romam præterea, quæ tunc adversabatur pontifici, dominio ipsius armis, vel pecunia subjugabit. Post recuperatam domni papæ, et Ecclesiæ gratiam, tantumdem pecuniæ, quantum Græci obtulerant, largietur. Auditus itaque hujusmodi oblationibus, de communi fratrum consilio venerabilem virum Hubaldum tunc presbyterum cardinalem titulo Sanctæ Praxedis, nunc Ostiensem episcopum, domnus papa transmisit usque Salernum, quatenus a prædictis nuntiis inquireret, si ea, quæ fuerant oblata, veritate certa inmitterent, et quod invenirent, sibi referrent. Factum est ita, et redeunt ipso cardinali omnia, quæ promissa ex parte regis fuerant, vera inventa sunt et ad complendum parata. Bonum igitur visum est eidem pontifici, ut tam utilis concordia, et cum magno honore Ecclesiæ, compositio deberet admitti. Sed quia major pars fratrum, alta nimis et omnino incerta sententiis, consentire nullatenus voluit, disturbatum est totum, quod oblatum fuerat et penitus refutatum. Et quoniam juxta evangelicum verbum: *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv), postquam ipse rex ita se humiliavit, et ejus satisfactio recepta non fuit, exivit cum exercitu contra Græcos et Apulos, qui ejus terram occupaverant, et veniens usque Brundisium, ubi fuerant congregati, pugnavit in campo cum illis; quibus tandem superatis et potenter devictis atque lugatis, plenum de ipsis triumphum obtinuit. Unde factum est, quod totam Apuliam et ejus fines tantus timor et tremor repente invasit, ut ei deinceps resistere nullus auderet, sed universi a facie ipsius fugientes, sine armis et coactione aliqua civitates et arces munitissimas illico dominio ejus restituerent. Quamobrem postquam

A pontifex deceptum se fore cognovit, et ab omnibus, qui secum firmiter stare juraverant, penitus derelictum, præmisit majorem partem fratrum suorum in Campaniam, et ipse cum paucis apud Beneventum remansit, exspectans ipsius regis adventum. Evolutis autem paucis diebus, rex ipse a superioribus Apuliæ partibus cum exercitu movit, et Beneventanæ civitati usque ad duo milliaria propinquavit. Tunc sæpeditus pontifex venerabiles viros prædictum Hubaldum titulo Sanctæ Praxedis, J. titulo Sancti Marcelli, et B. titulo Sancti Marci sedis apostolicæ cancellarium presbyteros cardinales, ad eum regem direxit, quatenus ex parte Beati Petri eum attentius commonerent, ut ab offensis ejus omnino cessaret, de illatis damnis satisfaceret et jura matris suæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ sibi pacifice conservaret. Quibus benigne susceptis atque tractatis, post mutuam diversorum altercationem capitulorum, rex ipse cum eodem papa eis mediantibus concordavit, et veniens ad Ecclesiam Sancti Marciani juxta Beneventum positam, ad pedes ipsius pontificis humiliter se prostravit, et ligum homagium et fidelitatem coram circumstantium maxima episcoporum, cardinalium, comitum, baronum et aliorum multitudine, Odone Frangepane juramentum computante, sibi fecit. Recepto itaque ipso rege ad pacis osculum et collatis magnis muneribus in auro, et argento, et sericis pannis eidem pontifici, ejusque fratribus, et toti ejus curiæ, ab invicem læti et cum gaudio discesserunt. Egre diens autem benignissimus papa de civitate Beneventana et de finibus Samnii, versus urbem Romam iter suum direxit. Transiens vero per Montem Casinum et per Marsicana Montana venit ad civitatem Narniam. Et quoniam civitatem Urbevetanam quæ per longissimam retro tempora se a jurisdictione Beati Petri subtraxerat, quam cum multo studio et diligentia nuper acquisierat, et dominio Ecclesiæ Romanæ subjecerat, bonum sibi et fratribus suis visum est, ut ad civitatem ipsam accederet et sua cum præstantia honoraret. Nam usque ad ejus tempora, sicut ab omnibus dicebatur, nullus unquam Romanorum pontificum eandem civitatem intraverat, vel aliquam in ea temporalem potestatem habuerat. Eapropter cæcus, et populus, et milites illius loci majori desiderio et ampliori veneratione ipsum pontificem receperunt, et modis omnibus, quibus poterant, honorarunt. Ipse vero aliquandiu moram faciens, majores et minores, tanquam novam Beati Petri familiam affectuose honorabat et in eorum congratulabatur aspectibus. Appropinquante igitur hiemis tempore, ad amœnum et populosum Viterbii castrum descendit, et exinde ad Urbem et Lateranensem consistorium cum gloria et honore debito remeavit.

Hic beatus pontifex in Ecclesia Sancti Petri tecum Sancti Processi, quod dissipatum invenit, optime resarcivit, et super oratorium Sancti Joannis in fonte murum a tribus lateribus erigens, navi ejusdem Ecclesiæ cœquavit. In Lateranensi quoque palatio cisternam valde necessariam, et multum copiosam studiose fieri fecit, et alia multa, quæ præ nimia vetustate consumpta fuerant, in eodem palatio resarcivit. In ecclesia Sanctorum Cosmæ, et Damiani majus altare lapide superposito illi lapidi, quem beatus papa Gregorius consecraverat propriis manibus, mediante Quadragesima, dedicavit. Hic Beati Petri patrimonium in magnis possessionibus, et ædificiis plurimum augmentavit. Comparavit enim castrum Corclani a Buccaleone pro centum quadraginta libris afforciatis. Duo quoque optima molendina posita apud Sanctam Christinam ab Ildebrando et Bernardo filiis Ugolini comitis de Calmangiare pro centum nonaginta libris ejusdem monete nihilominus comparavit. Roccam Sancti Stephani cum medietate Proceni, et Repeseni, ab eisdem comitibus in pignore pro centum quadraginta

octo libris afforciatis, et quinque solidis, eo tenore, A quo scriptum est in publico instrumento, recepit. Totam etiam eorundem comitum terram sicut continetur in publico eorum instrumento, quod est in archivis repositum, in propriam Beati Petri hæreditatem, per ipsorum spontaneam donationem, recepit. Eodem quoque modo, et eodem tenore totam terram Oddonis de Poli in propriam Sancti Petri hæreditatem nihilominus acquisivit. Hic fecit giromem in castro Rodicophini turribus munitum et alto fossato. Desertum quoque Orthæ castrum, quod erat spelunca latronum, pro pace et securitate illius terræ populavit, et muro, ac turribus non sine multis expensis munivit. In ponte Lucano capellam fieri fecit, in qua calicem sex unciarum, campanam, libros et sacerdotalia indumenta pro missarum celebratione donavit. Emit etiam juxta ipsum pontem ab uxore Joannis de Benedicto cive Tiburtino duos modios terræ pro septem libris afforciatis, et unum a Raynaldo pro viginti octo solidis afforciatis. A Gregorio quoque, et Milone de Vallomontis unum modium, et dimidium pro viginti quinque solidis Papiensis monetæ. Emit etiam

B juxta ipsum pontem sex modios terræ ab Oddone de Insula, et uxore ejus pro viginti quatuor libris afforciatis. Præterea medietatem quatuor castrorum, Castilionis videlicet, Cinciniani, Canapini et Bulagnani emit a filiabus Raynaldi de Guardaja pro..... libris afforciatis. Exinde publicum instrumentum recepit; et corporalem investituram per Antium marescallum suum a Vitale supradictarum mulierum curatore, præsentibus Alexio scriniario pincerna ipsius papæ, Petro de Arture milite, Gallezano Malavolte, Joanne Ferri, et aliorum multorum. Hic fecit ordinationes duas per menses Decembria, et Martii, diaconos septem, presbyteros quinque, episcopos per diversa loca numero..... Defunctus est autem apud Anagninam cal. Septembris, et relictus Romam in Ecclesia Beati Petri juxta corpus Eugenii papæ honorifice tumulatus est. Actum Bosonis presbyteri cardinalis titulo pastoris, qui ab ipso pontifice ab exordio sui apostolatus ejus camerarius constitutus, et in ecclesia Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus ordinatus, assidue usque ad ipsius obitum familiariter secum permansit

NOTITIA DIPLOMATICA

IN EPISTOLAS ET PRIVILEGIA ADRIANI IV.

(Philippus Jarré, *Regesta Rom. pont.*, p. 658.)

In Adriani bullis reperimus Florentinos Incarnationis annos; indictionem Cæsaream; sententiam hæc

OCULI MEI SEMPER AD DOMINUM.

Subscripserunt:

ep. Albanensis	Galterus	a 4 Mart.	1159 ad 30 Jul.	1159
) Ostiensis	Hugo	a 19 Dec.	1154 ad 20 Jan.	1153
	Hubaldus	a 1 Jan.	1159 ad 28 Jun.	1159
) Portuensis et S. Rufinae	Cencius	a 25 Dec.	1154 ad 13 Jun.	1157
	Bernhardus	a 29 Jan.	1159 ad 30 Jul.	1159
) Prænестinus	Julius	a 22 Sept.	1158 ad 12 Mai.	1159
) Sabinensis	Gregorius	a 19 Dec.	1154 ad 30 Jul.	1159
) Tusculanus	Imarus	a 19 Dec.	1154 ad 8 Febr.	1159
pr. card. tit. S. Anastasie	Aribertus	a 25 Dec.	1154 ad 4 Oct.	1153
	Joannes	a 26 Jun.	1158 ad 30 Jul.	1159
) basilicæ XII apostolorum	Hdebrandus	a 18 Febr.	1157 ad 20 Jul.	1159
) S. Cæcilie	Octavianus	a 19 Dec.	1154 ad 14 Mart.	1159
) S. Calixti	Guido	a 24 April.	1158 ad 14 Mart.	1159
) S. Chrysogoni	Guido	a 19 Dec.	1154 ad 20 Mai.	1158
	Bonadies	a 14 Mart.	1159 ad 12 Mai.	1159
) S. Clementis	Bernardus	a 19 Dec.	1154 ad 26 Jun.	1158
) S. Crucis in Jerusalem	Hubaldus	a 20 Jan.	1155 ad 14 Mart.	1159
) SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii	Joannes	a 19 Dec.	1154 ad 14 Mart.	1159
) S. Laurentii in Lucina	Albertus	a 15 Jun.	1158 ad 26 Jun.	1158
) S. Lucie	Hubaldus	a 15 Oct.	1156 ad 3 Jun.	1157
) S. Marcelli	Julius	a 5 Jan.	1155 ad 15 Jun.	1158
) SS. Nerei et Achillei	Henricus	a 25 Dec.	1154 ad 29 Jan.	1159
) S. Pastoris	Guido	a 20 Jan.	1155 ad 15 Jun.	1157
pr. card. tit. S. Petri ad Vincula	Guilielmus	a 30 Mai.	1158 ad 14 Mart.	1159
) S. Praxedis	Hubaldus	a 20 Jan.	1155 ad 22 Sept.	1158
) S. Priscæ	Astaldus	a 25 Dec.	1154 ad 30 Mai.	1159
) S. Sabinæ	Manfredus	a 19 Dec.	1154 ad 28 Sept.	1157
) SS. Silvestri et Martini	Joannes	a 19 Dec.	1154 ad 30 Mai.	1159
) S. Stephani in Celio monte	Gerardus	a 20 Jan.	1155 ad 26 Jun.	1158
diac. card. S. Adriani	Albertus	a 5 Apr.	1157 ad 11 Mai.	1158
	Cinthius	a 15 Jun.	1158 ad 30 Mai.	1159
) S. Angeli	Bonadies	a 28 Febr.	1157 ad 10 Febr.	1158
) SS. Cosmæ et Damiani	Boso	a 4 Jan.	1157 ad 28 Jun.	1159
) S. Eustachii juxta templum				
) Agrippæ	Hdebrandus	a 20 Jan.	1155 ad 31 Dec.	1156
	Petrus	a 24 Apr.	1158 ad 30 Jul.	1159